

Міністерство освіти і науки України

Національна академія наук України

Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»

«Академічна й університетська наука: результати та перспективи»,

присвячена 90-річчю Національного університету
«Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка» та пам'яті
президента Національної академії наук України, академіка
НАН України Бориса Євгеновича Патона

Збірник наукових праць
за матеріалами

XIII Міжнародної науково-практичної конференції

10 - 11 грудня 2020 року

Полтава 2020

УДК 378.17

*Клеценко Л.В., к.пед.н.
Національний університет
«Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»*

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ МОТИВАЦІЇ ПРОФЕСІЙНОГО ЗДОРОВ'Я МАЙБУТНІХ ФІЗИЧНИХ ТЕРАПЕВТІВ

У статті визначено теоретичні засади мотивації професійного здоров'я майбутніх фізичних терапевтів. Проведено тестування мотивації професійного здоров'я за авторською методикою. Виявлено недостатній рівень сформованості мотивації професійного здоров'я у майбутніх фізичних терапевтів. Запропоновано педагогічні умови формування мотивації професійного здоров'я студентів при вивченні медико-біологічних дисциплін. Доведено ефективність запропонованих педагогічних умов.

Ключові слова: мотивація, здоров'я, фізичні терапевти, педагогічні умови.

UDC 378.17

*Kletsenko L.V., PhD
National University «Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic»*

FORMATION OF MOTIVATION FOR OCCUPATIONAL HEALTH OF FUTURE PHYSICAL THERAPISTS IN THE STUDY OF BIOMEDICAL DISCIPLINES

The theoretical foundations of motivation of future physical therapists' occupational health are determined. Occupational health motivation testing was conducted using the author's method. Insufficient level of motivation of occupational health motivation in future physical therapists is revealed. The pedagogical conditions of forming of motivation of professional health of students at studying of medical and biological disciplines are offered. The effectiveness of the proposed pedagogical conditions is proved. Therefore, a set of organizational-pedagogical, moral-ecological, psychological-pedagogical and research tools are the pedagogical conditions for the effective formation of the motivation for the professional health of future physical therapists.

Key words: motivation, health, physical therapists, pedagogical conditions.

Вступ. Головним джерелом мотиву діяльності особистості є потреба, саме вона породжує інтерес. Тому для практичної реалізації освітніх вимог сьогодення при побудові навчального процесу слід дбати про особистісну значимість професійного здоров'я для кожного студента, розуміння його як необхідної і привабливої особистісної потреби, не послаблюючи при цьому орієнтацію останнього на задоволення суспільних потреб, тобто суспільно-корисну діяльність. Зважаючи на це, традиційні освітні завдання формування базових професійних компетенцій (знань, вмінь і навичок) для ефективного формування мотивації професійного здоров'я недостатні, їх необхідно поєднувати з елементами всебічної професійної соціалізації майбутніх фізичних терапевтів, тобто формуванням відповідного суспільним цінностям світогляду, мотивації поведінки. Зокрема Г. Грибан зазначає, що крім знань та вмінь основними критеріями готовності майбутніх спеціалістів до оздоровчої діяльності є мотивація [1, с. 37].

Мотивація є синтезом інтелектуальних знань особистості і зовнішніх стимулів, які визначають засоби дії, спонукають до суспільно-корисної діяльності та орієнтують на досягнення власних і суспільних цілей; це самосвідоме тяжіння до задоволення потреб, успіху в житті і надання суспільству користі. Система мотивації професійного здоров'я в ідеалі повинна забезпечувати як задоволення потреб працівника, так і успішне задоволення суспільних потреб останнім, тобто соціальне здоров'я.

Деякі аспекти формування мотивації професійного здоров'я майбутніх спеціалістів розкриті в якості підходу до розуміння явища мотивації як процесу (Є. П. Ільїн, Т. С. Кудріна, Х. Хекхаузен) та мотиваційної сфери як системи мотиваційних утворень (Р. С.

Немов, В. І. Ковальов), вчення про учбову мотивацію (П. М. Якобсон), вчення про аксіогенез особистості у процесі навчання у вищому навчальному закладі (Г. К. Радчук, З. С. Карпенко), положення про мотивацію та її суб'єктивність у контексті розвитку особистості й індивідуальності (О. П. Сергеєнкова).

Чимало сучасних провідних науковців висвітлюють у своїх наукових працях різноманітні аспекти підготовки майбутніх фахівців з фізичної реабілітації у вищих навчальних закладах (Н. О. Белікова, Г. М. Бойко, Т. В. Бойчук, Т. М. Бугеря, Л. Б. Волошко, А. М. Герцик, С. В. Гук, П. Б. Джуринський, В. В. Клапчук, В. В. Крупа, В. О. Кукса, І. М. Ляхова, І. І. Маріюнда, В. М. Осіпов, О. В. Погонцева, В. А. Поліщук, Є. Н. Приступа та А. С. Вовканич, Н. Н. Сетяєва, Л. П. Сущенко та ін.).

Аналіз зазначених праць свідчить: попри ґрунтовне опрацювання вченими окремих аспектів підготовки майбутніх фізичних терапевтів, на сьогодні недостатньо розкрита сутність формування мотивації професійного здоров'я майбутніх фізичних терапевтів при вивченні медико-біологічних дисциплін як педагогічної проблеми.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити педагогічні умови формування мотивації професійного здоров'я майбутніх фізичних терапевтів при вивченні медико-біологічних дисциплін.

Для реалізації зазначеної мети ми поставили перед собою такі **завдання**: 1) на основі аналізу філософської, психологічної й педагогічної літератури визначити теоретичні засади мотивації професійного здоров'я; 2) виявити стан сформованості мотивації професійного здоров'я у майбутніх фізичних терапевтів; 3) обґрунтувати та експериментально перевірити педагогічні умови формування мотивації професійного здоров'я у майбутніх фізичних терапевтів.

Методи дослідження. У ході дослідження використовувалися такі методи: теоретичні – системний аналіз педагогічної, психологічної, філософської, спеціальної літератури, вивчення і узагальнення науково-методичної літератури (з метою систематизації і узагальнення теоретичних знань у сфері формування мотивації професійного здоров'я); емпіричні – педагогічне спостереження, анкетування, тестування, бесіди, самооцінка, педагогічний експеримент (констатувальний, формувальний) для оцінки рівня сформованості мотивації професійного здоров'я на різних етапах дослідження.

Перед початком експерименту, для визначення мотивації професійного здоров'я майбутніх спеціалістів, нами було проведене анкетування. При розробці анкети ми дотримувалися основних вимог до анкетування в практиці проведення педагогічних досліджень [2, с. 144–149]. Беручи до уваги попередній педагогічний досвід, який свідчить про необхідність для змістовніших і повніших відповідей включення в анкету невеликої кількості запитань [2, с. 146], в анкеті щодо визначення мотивації професійного здоров'я ми поставили чотири запитання, що були спрямовані на визначення таких аспектів: аналізу розуміння студентами суті поняття «професійне здоров'я»; аналізу ставлення до здорового способу життя; аналізу спрямованості мотивів; аналізу специфіки мотивів до дотримання (недотримання) здорового способу життя.

Аналіз розуміння студентами суті поняття «професійне здоров'я» проводився таким чином: студентам пропонувалося з дванадцяти складових обрати найбільш важливі для підтримання професійного здоров'я або запропонувати свій варіант відповіді. Кожна з запропонованих складових відповідала певному компоненту здоров'я (фізичному, духовному чи психічному). Фізичний компонент уособлював збалансоване харчування, відсутність шкідливих звичок, особисту гігієну та здоровий сон, режим праці та відпочинку, активний відпочинок; психічний – саморегуляцію психічного стану, відсутність конфліктів, гігієну розумової праці, дотримання суспільних норм; духовний – духовність, моральну чистоту, принесення користі суспільству, успішну професійну діяльність. Студенти зі сформованою ціннісною свідомістю мали у виборі найбільш важливих компонентів професійного здоров'я однаково увагу звернути на всі три складові (фізичну, психічну, духовну), оскільки останні тільки в своїй єдності свідчать про повну сформованість зазначеної професійної цінності. Обробка результатів дослідження за допомогою методу статистичного критерію χ^2 для доведення ефективності експериментального дослідження.

Матеріали дослідження. Одним з основних засобів розвитку майбутніх спеціалістів та

формування в них мотивації професійного здоров'я є зміст навчання, який визначається метою і завданнями освіти на певному етапі розвитку суспільства та є основою формування професійної компетентності – бази мотивації професійного здоров'я. Зміст освіти зі здоров'язбереження в нашому розумінні — це система наукових компетенцій, оволодіння якими забезпечить всебічний розвиток розумових і фізичних здібностей студентів, формування їх світогляду, моралі та поведінки, підготовку до здорового та безпечного суспільного життя. Він включає в себе чотири компоненти: досвід пізнавальної діяльності (знання), досвід виконання відомих способів діяльності (вміння діяти за зразком), досвід творчої діяльності (прийняття нестандартних рішень в нетипових ситуаціях) та позитивну мотивацію професійного здоров'я (оптимальне поєднання індивідуальних та суспільних потреб). Перераховані компоненти змісту освіти тісно взаємопов'язані: без знання не буває вміння, на основі знань і вмінь здійснюється творча діяльність, а в діяльності виражаються ідеали і переконання особистості, тобто її світогляд, мотивація поведінки. Особистість стає професіоналом, майстром своєї справи в міру того, як опановує систему знань, засвоює ті або інші норми поведінки. Чим багатший світ знань особистості, тим більш ефективно та цілеспрямовано відбувається відбір і приріст нових знань, їхній перехід у мотиви поведінки і діяльності.

Педагогічний експеримент проходив у природних умовах навчально-виховного процесу та включав формування мотивації професійного здоров'я на першому курсі, при вивченні комплексу медико-біологічних дисциплін. Представникам як контрольної, так і експериментальної груп проводилися спільні лекційні заняття. Практичні та самостійні заняття в контрольних групах проходили традиційно, а у експериментальних передбачали дотримання розроблених нами педагогічних умов: організаційно-педагогічних, морально-екологічних, психолого-педагогічних, пошуково-дослідницьких.

Педагогічні умови передбачали комплексний підхід до здоров'язбереження з використанням міждисциплінарних зв'язків; раціональний вибір і поєднання традиційних форм і методів навчання з практичною діяльністю та ігровим моделюванням. Вибір гри, як домінуючої форми організації занять, був обумовлений специфікою професійних небезпек, подолання та запобігання яким носить колективний характер. До того ж, колективна навчальна діяльність має значні потенційні можливості щодо формування оптимальної навчальної мотивації студентів (мотивів самоствердження, обов'язку, самовдосконалення, професійних, пізнавальних, комунікативно-емпатійних) [4, с. 144]. Гра забезпечує реалізацію таких освітніх цілей: дидактичних: розширення кругозору, пізнавальну діяльність, застосування та формування знань, умінь, навичок; виховних: виховання самостійності, волі, співробітництва, колективізму, комунікативності, товарищескості; розвиваючих: розвиток уваги, пам'яті, мислення, уяви, творчих здібностей, умінь порівнювати і співставляти, мотивація навчальної діяльності; соціалізуючих: залучення до норм та цінностей суспільства, адаптація до умов середовища, соціалізація [5, с. 8–9].

Для моделювання світогляду, змістовною стороною якого є орієнтація на мотивацію професійного здоров'я, ми структурували відбір змісту навчання з медико-біологічних дисциплін у вигляді логічно упорядкованих принципів. Зміст поняття професійного здоров'я в нашому розумінні має містити досвід здійснення здоров'язберігаючої діяльності, що втілюється разом зі знаннями в уміннях і навичках особистості; досвід творчої, пошукової діяльності щодо вирішення нових проблем, які постають перед суспільством і пов'язані зі здоров'язбереженням; досвід ціннісного ставлення до здоров'я. Виділення зазначеної системи принципів відбору змісту медико-біологічних дисциплін ми побудували на основі досвіду провідних вчених у відповідній науковій галузі.

Визначальним чинником оцінки сформованості мотивації професійного здоров'я, на нашу думку, має стати виявлення духовності. Духовність виявляється через індивідуальну вираженість в системі мотивів особистості двох фундаментальних потреб: пізнання й соціальної реалізації; вона характеризується позитивним ставленням до навколишнього середовища, турботою, увагою до людей, готовністю завжди прийти на допомогу. Об'єктивна користь духовної професійної діяльності діалектично пов'язується з їх суб'єктивною безкорисливістю, де найвищим задоволенням є пізнання навколишнього світу з користю для здоров'язбереження суспільства.

Результати дослідження. За результатами констатувального експерименту в 44 % КГ і 43 % ЕГ спостерігалася відсутність стійкої мотивації професійного здоров'я (репродуктивний рівень). Як бачимо, діагностований рівень мотивації професійного здоров'я на етапі констатувального експерименту не відповідав професійним вимогам до формування висококваліфікованого фахівця.

У ході діагностування рівня мотивації професійного здоров'я після формуального експерименту вибір студентами найбільш важливих складових для підтримання здоров'я був таким: 100 % КГ, 100 % ЕГ назвали фізичну складову, 56 % КГ, 98 % ЕГ психічну і 44 % КГ, 97 % ЕГ духовну складові. Це свідчить про те, що в процесі формуального експерименту в студентів суттєво підвищився рівень мотивації професійного здоров'я: вони усвідомили, що фізична, духовна та психічна складові є рівноцінними для здорового способу життя.

Виявлення рівня мотивації професійного здоров'я представників вибірки показало, що в порівнянні з констатуючим експериментом збільшився відсоток студентів з продуктивно-діяльним (з 10 % до 42 % КГ, з 10 % до 55 % ЕГ) та продуктивно-творчим (з 2 % до 11 % КГ, з 3 % до 23 % ЕГ) рівнями мотивації за рахунок зменшення репродуктивного (з 44 % до 10 % КГ, з 43 % до 3 % ЕГ) та репродуктивно-діяльнісного рівнів (з 44 % до 37 % КГ, з 44 % до 19 % ЕГ).

Зазначимо, що після проведення формуального експерименту в студентів змінилася мотивація до дотримання та недотримання здорового способу життя. Якщо на констатувальному етапі дослідження основними мотивами недотримання здорового способу життя були «нерозуміння», «неорганізованість», «небажання», то після формуального експерименту вони змінилися на «навантаження в навчанні».

Кількісний аналіз результатів дослідження свідчить про якісну перевагу експериментальної моделі педагогічних умов формування мотивації професійного здоров'я, оскільки вираш репродуктивного рівня в представників експериментальної групи становить 6 %, репродуктивно-діяльнісного рівня 18 %, продуктивно-діяльнісного рівня 13 %, а продуктивно-творчого – 12 %.

Висновки. Отже, педагогічними умовами ефективного формування мотивації професійного здоров'я майбутніх фізичних терапевтів є комплекс організаційно-педагогічних, морально-екологічних, психолого-педагогічних та пошуково-дослідницьких засобів. Реалізація зазначених педагогічних умов дозволить розвинути світоглядні переконання майбутніх фізичних терапевтів, які передбачають усвідомлення таких аспектів: необхідності формування професійного здоров'я; важливості здорового способу життя; власної відповідальності за збереження здоров'язбереження суспільства; власної відповідальності за збереження життя та здоров'я людей; соціальної цінності духовного здоров'я поряд із фізичним та психічним; важливості професійної компетентності для успішної самореалізації в суспільстві.

Наше дослідження не вичерпує проблеми формування мотивації професійного здоров'я майбутніх фізичних терапевтів. Подальших наукових пошуків потребують теоретичні і методичні засади формування мотивації професійного здоров'я майбутніх спеціалістів у процесі вивчення дисциплін професійного спрямування та в майбутній професійній діяльності.

Література

1. Грибан Г. П. Модернізація сучасної методичної системи фізичного виховання студентів аграрних університетів / Г. Грибан // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. 2012. № 9. – С. 37.
2. Гончаренко С. У. Педагогічні дослідження : методологічні поради молодим науковцям / Гончаренко Семен Устимович. – К.; Вінниця : ДОВ «Вінниця», 2008. – 278 с.
3. Краевский В. Теоретические основы содержания общего среднего образования [под ред. В. В. Краевского, И. Я. Лернера]. – М. : Педагогика, 1983. – с. 146.
4. Волошко Л. Формування навчальної мотивації як умова академічної успішності студентів / Лариса Волошко // Організаційно-методичне забезпечення самостійної роботи студентів: стан, проблеми, перспективи : матеріали XXXXI наук.-метод. конф. / Полтавська держ. аграрна академія. – Полтава, 2010. – С. 142–144.
5. Хлебнікова Т. М. Ділова гра, як метод активного навчання педагога : навч. метод. посіб. для викл., слухачів / Т. М. Хлебнікова. – Х. : Основа, 2005. – 80 с.